

Верховний
Суд

«Компенсація моральної шкоди в судовій практиці»

26 листопада 2021 року

Верховний
Суд

Загальні умови виконання зобов'язання

Постанова КЦС ВС від 23 травня 2018 року у справі № 537/4905/15-ц
(провадження № 61-11408св18)

Як свідчить тлумачення статті 526 ЦК України цивільне законодавство містить загальні умови виконання зобов'язання, що полягають у його виконанні належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Це правило є універсальним і підлягає застосуванню як до виконання договірних, так і недоговірних зобов'язань. Недотримання умов виконання призводить до порушення зобов'язання.

Принципи в сфері виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ОП КЦС ВС від 01 березня 2021 року у справі №
180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18)

Згідно з пунктом 6 статті 3 ЦК України загальними засадами цивільного законодавства є, зокрема, справедливість, добросовісність та розумність.

Тлумачення як статті 3 ЦК України загалом, так і пункту 6 статті 3 ЦК України, свідчить, що загальні засади (принципи) цивільного права мають фундаментальний характер й інші джерела правового регулювання, в першу чергу, акти цивільного законодавства, мають відповідати змісту загальних засад.

Це, зокрема, проявляється в тому, що загальні засади (принципи) є по своїй суті нормами прямої дії.

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ОП КЦС ВС від 01 березня 2021 року у справі №
180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18)

Усталеним як в цивілістичній доктрині, так і судовій практиці під принципами виконання зобов'язань розуміються загальні засади згідно яких здійснюється виконання зобов'язання.

Як правило виокремлюється декілька принципів виконання зобов'язань, серед яких:

належне виконання зобов'язання;
реальне виконання зобов'язання;
справедливість добросовісність та розумність (частина третя статті 509 ЦК України).

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ОП КЦС ВС від 01 березня 2021 року у справі №
180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18)

Принцип належного виконання полягає в тому, що виконання має бути проведене:

- належними сторонами;
- щодо належного предмету;
- у належний спосіб;
- у належний строк (термін);
- у належному місці.

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ОП КЦС ВС від 01 березня 2021 року у справі №
180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18)

По своїй суті зобов'язання про компенсацію моральної шкоди є досить специфічним зобов'язанням, оскільки не на всіх етапах свого існування характеризується визначеністю змісту, а саме щодо способу та розміру компенсації. Джерелом визначеності змісту обов'язку особи, що завдала моральної шкоди, може бути:

- (1) договір особи, що завдала моральної шкоди, з потерпілим, в якому сторони домовилися зокрема, про розмір, спосіб, строки компенсації моральної шкоди;
- (2) у випадку, якщо не досягли домовленості, то рішення суду в якому визначається спосіб та розмір компенсації моральної шкоди.

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ОП КЦС ВС від 01 березня 2021 року у справі №
180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18)

У справі, що переглядається, з урахуванням встановлених судами обставин, підставою виникнення зобов'язання про компенсацію моральної шкоди між сторонами є факт її завдання відповідачу, а рішенням Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 12 березня 2014 року у справі № 180/149/14-ц конкретизовано її розмір (97 450,00 грн) та визначено спосіб компенсації (грошові кошти).

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ОП КЦС ВС від 01 березня 2021 року у справі №
180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18)

з урахуванням того, що належним виконанням зобов'язання про компенсацію моральної шкоди є сплата боржником 97 450,00 грн, рішення суду, на підставі якого визначено розмір і спосіб компенсації моральної шкоди на користь ОСОБА_1, не скасовано й не змінено, тому Об'єднана палата вважає, що між сторонами у справі не виникло кондикційне зобов'язання (адже підстава не відпала і кошти сплачувалися з наявністю правової підстави).

Тобто, відсутні умови, які необхідні для виникнення кондикційного зобов'язання. Оскільки кондикційне зобов'язання між сторонами не виникло, то підстави для застосування до відносин сторін норм глави 83 ЦК України відсутні.

Верховний
Суд

Що таке моральна шкода?!
Постанова ВП ВС від 15 грудня 2020 року
у справі № 752/17832/14-ц

Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянинові внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливості реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру. У випадках, коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні мінімальним розміром заробітної плати чи неоподатковуваним мінімумом доходів громадян, суд при вирішенні цього питання має виходити з такого розміру мінімальної заробітної плати чи неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, що діють на час розгляду справи.

Верховний
Суд

Розмір моральної шкоди
Постанова ВП ВС від 15 грудня 2020 року
у справі № 752/17832/14-ц

Розмір моральної шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Суди визначили мінімальний розмір моральної шкоди виходячи з установленого законодавством розміру заробітної плати на момент розгляду справи судом за кожен місяць перебування під слідством та судом, а саме станом на 2016 рік. Тобто цей розмір у будь-якому випадку не може бути зменшено, оскільки він є гарантованим мінімумом.

Визначаючи розмір відшкодування, суд має керуватися принципами розумності, справедливості та співмірності. Розмір відшкодування моральної шкоди має бути не більшим, ніж достатньо для розумного задоволення потреб потерпілої особи, і не повинен приводити до її безпідставного збагачення.

Розмір моральної шкоди
Постанова ВП ВС від 15 грудня 2020 року
у справі № 752/17832/14-ц

Верховний
Суд

Суд першої інстанції дійшов висновку про те, що перебування позивача під слідством, а також в умовах ізоляції тривалий термін часу порушило його звичний уклад життя, позбавило можливості реалізації своїх звичок і бажань, вимагало від нього додаткових зусиль для організації життя та погіршило відносини з оточуючими людьми і відношення останніх до його особистості, чим ОСОБА_1 завдано моральної шкоди, що становить підставу її відшкодування за статтею 1167 ЦК України та нормами Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», з урахуванням обставин справи, характеру та обсягу страждань, яких зазнав позивач.

При визначенні розміру відшкодування моральної шкоди суд першої інстанції врахував глибину фізичних та душевних страждань, завданих ОСОБА_1, наявність перешкод у реалізації своїх життєвих планів, а також вимоги розумності та справедливості й дійшов обґрунтованого висновку про відшкодування моральної шкоди частково у розмірі 250 000, 00 грн. Висновок місцевого суду щодо визначеного судом розміру моральної шкоди є правильним, законним та обґрунтованим. Суд правильно керувався засадами розумності, виваженості та справедливості й тим, що тривалим безпідставним утриманням під вартою, негативними наслідками, які продовжувалися після закриття кримінального провадження стосовно нього, позивачу завдано моральної шкоди, яка полягає в тяжкості вимушених змін у життєвих стосунках, зусиллях, необхідних для відновлення попереднього стану.

Верховний
Суд

Резолютивна частина рішення суду
про стягнення компенсації моральної шкоди з держави
Постанова КЦС ВС від 01.09.2021 у справі № 545/2344/20

суд першої інстанції, встановивши протиправну бездіяльність посадових осіб відповідача та надмірну тривалість досудового розслідування, та те, що позивачу завдано моральну шкоду, визначив її розмір в 50 000 грн. Натомість апеляційний суд скасував законне та обґрунтоване рішення суду першої інстанції в оскарженій частині. Оскільки кошти на відшкодування шкоди державою підлягають стягненню з Державного бюджету України, то у таких справах резолютивна частина судового рішення не повинна містити відомостей про суб`єкта його виконання, номери та види рахунків, з яких буде здійснено стягнення коштів. Проте суд першої інстанції на це уваги не звернув та зробив помилковий висновок про стягнення коштів безпосередньо з Державної казначейської служби України шляхом їх списання з єдиного казначейського рахунку. Тому резолютивну частину рішення суду першої інстанції слід змінити.

Рішення Полтавського районного суду Полтавської області від 09 грудня 2020 року в частині задоволення задоволенні позовної вимоги ОСОБА_1 про стягнення компенсації моральної шкоди в розмірі 50 000 грн змінити, виклавши абзац другий резолютивної частини в такій редакції:
«Стягнути з Державного бюджету України на користь ОСОБА_1 50 000 грн компенсації моральної шкоди».

Верховний
Суд

Суб'єкти права на компенсацію моральної шкоди

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 04 квітня 2018 року в справі № 212/2362/16-ц (провадження № 61-1675св17)

До суб'єктів, яким компенсується моральна шкода внаслідок смерті, відносяться діти потерпілого. В частині другій статті 1168 ЦК України не деталізуються, що до них належать зачаті, але не народжені діти потерпілого. Проте, з урахуванням справедливості та розумності (статті 3 ЦК України), до суб'єктів, яким компенсується моральна шкода внаслідок смерті потерпілого, потрібно віднести зачатих дітей, але народжених після смерті потерпілого. Протилежний висновок ставив би в нерівне положення зачатих дітей, але народжених після смерті потерпілого, стосовно дітей, народжених на час смерті потерпілого, і суперечив принципу верховенства права (стаття 8 Конституції України). Суди встановили, що у зв'язку зі смертю батька малолітнього ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, йому заподіяно моральну шкоду, пов'язану із втратою батька, що тягне за собою порушення нормальних життєвих зв'язків та необхідності докладання матір'ю позивача додаткових зусиль для організації життя свого сина.

Верховний
Суд

Проблема стягнення компенсації моральної шкоди за порушення цивільно-правового договору, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено та не містять таких вказівок норми ЦК України чи іншого закону, що регулюють відповідний вид договору.

Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 13 листопада 2019 року у справі № 216/3521/16-ц (провадження № 61-28299св18)

Відповідно до статті 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. Моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном або в інший спосіб.

Згідно пункту 4 частини першої статті 611 ЦК України у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: відшкодування збитків та моральної шкоди.

Європейський суд з прав людини зауважує, що національні суди мають вибирати способи такого тлумачення, які зазвичай можуть включати акти законодавства, відповідну практику, наукові дослідження тощо (VOLOVIK v. UKRAINE, № 15123/03, § 45, ЄСПЛ, 06 грудня 2007 року).

Верховний
Суд

Проблема стягнення компенсації моральної шкоди за порушення цивільно-правового договору, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено та не містять таких вказівок норми ЦК України чи іншого закону, що регулюють відповідний вид договору.

По-перше, слід мати на увазі, що структурно норми цивільного законодавства щодо відшкодування збитків і майнової шкоди, з однієї сторони, та компенсації моральної (немайнової) шкоди, з іншої сторони, інтегровані у ЦК України абсолютно ідентичним способом:

(а) книга перша ЦК України містить положення про відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди (стаття 22) нарівні з нормами про компенсацію моральної шкоди (стаття 23). Так само відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди й відшкодування моральної шкоди визначені як однорівневі способи захисту суб'єктивних цивільних прав і законних інтересів особи (частина друга статті 16 ЦК України).

(б) розділ 1 «Загальні положення про зобов'язання» Книги п'ятої «Зобов'язальне право» ЦК України у п. 4 частини першої статті 611 ЦК також визначає відшкодування збитків та моральної шкоди як однопорядкові наслідки порушення зобов'язання, не визначаючи різних та особливих умов для застосування таких заходів несправного боржника як збитки та відшкодування моральної шкоди. Адже формулювання абз. 1 частини першої статті 611 ЦК України «встановлені договором або законом» рівною мірою стосується відшкодування як збитків, так і моральної шкоди;

(в) визначені ЦК України загальні умови відшкодування майнової (стаття 1166) та моральної (стаття 1167) шкоди в недоговірних зобов'язаннях також не містять особливих умов допустимості відшкодування останньої порівняно із першою.

Вказане зумовлює висновок, що визнання можливості відшкодування збитків та майнової шкоди безпосередньо на підставі статей 22, 611, 1167 ЦК України, чому практика правозастосування дає численні приклади, не можна залишатися послідовним й забезпечувати єдність підходів до тлумачення норм чинного законодавства, відмовляючи у відшкодуванні моральної шкоди безпосередньо на підставі приписів статей 23, 611, 1167 ЦК України.

Верховний
Суд

Проблема стягнення компенсації моральної шкоди за порушення цивільно-правового договору, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено та не містять таких вказівок норми ЦК України чи іншого закону, що регулюють відповідний вид договору.

По-друге, тлумачення статті 23 ЦК України свідчить, що вона є нормою, яка повинна поширюватися на будь-які цивільно-правові відносини в яких тій чи іншій особі було завдано моральної шкоди. Це зокрема підтверджується тим, що законодавець вживає формулювання «особа має право на відшкодування моральної шкоди, завдані внаслідок порушення її прав». Тобто можливість стягнення компенсації моральної шкоди ставиться в залежність не від того, що це передбачено тією чи іншою нормою закону або положеннями договору, а від порушення цивільного права особи.

Європейський суд з прав людини вказує, що: «Рішенням від 06 січня 1999 року Мелітопольський міський суд частково задовольнив вимоги заявника. Ухвалою від 16 лютого 1999 року Запорізький обласний суд підтримав рішення від 06 січня 1999 року. Суд констатував, зокрема, що переїзд заявника до м. Володимира мав тимчасовий характер і місцем його постійного проживання залишився Мелітополь. Таким чином, суд визнав право заявника на вільне користування спірною квартирою у м. Мелітополі. Проте суд відхилив позов заявника щодо відшкодування завдані моральної і матеріальної шкоди, зазначивши, що у порушенні кримінальної справи щодо зникнення речей заявника було відмовлено 15 лютого 1996 року (див. параграф 36 нижче). З цього приводу суд зауважив, що ні сума вимоги, ні факт матеріальної шкоди, нібито спричиненої інститутом заявнику, не були підкріплені доказами. Крім того, суд відмітив, що «відшкодування моральної шкоди у житлово-правових спорах законом не передбачено». 76. У цьому контексті Суд особливо здивований тим, що в своєму рішенні від 06 січня 1999 року Мелітопольський міський суд відхилив позов про відшкодування шкоди, завдані заявнику, посилаючись на те, що «відшкодування моральної шкоди задоволенню не підлягає, так як воно не передбачено національним законодавством»(див. п. 22 вище). Суд нагадує, що заявник звертався з заявою до суду про відшкодування шкоди, яка була спричинена йому внаслідок проникнення в його квартиру та неможливістю користуватись нею».

Верховний
Суд

Проблема стягнення компенсації моральної шкоди за порушення цивільно-правового договору, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено та не містять таких вказівок норми ЦК України чи іншого закону, що регулюють відповідний вид договору.

У судовій практиці Верховного Суду України та Великої палати Верховного Суду сформовано підхід, про те, що моральна шкода за порушення договору не може бути компенсована, якщо це прямо не передбачено законом або тим чи іншим договором.

Зокрема:

(1) у постанові Верховного Суду України від 06 червня 2012 року у справі № 6-49цс12 зроблено висновок, що «разом з тим суди дійшли обґрунтованого висновку про відмову в задоволенні позову в частині моральної шкоди, оскільки ні договором страхування, ні законом таке відшкодування не передбачено. Зазначений висновок ґрунтується на вимогах статті 611 ЦК України, відповідно до якої відшкодування моральної шкоди в разі невиконання зобов'язання допускається, якщо такі наслідки передбачені законом або договором».

Верховний
Суд

Проблема стягнення компенсації моральної шкоди за порушення цивільно-правового договору, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено та не містять таких вказівок норми ЦК України чи іншого закону, що регулюють відповідний вид договору.

(2) у постанові Верховного Суду України від 24 лютого 2016 року у справі № 6-1790цс15 зроблено висновок, що «поняття моральної (немайнової) шкоди і порядок її відшкодування визначається статтею 23 ЦК України. Зокрема, підставами для відшкодування моральної шкоди можуть бути порушення майнових, особистих немайнових прав особи, а також зобов'язань у випадках, передбачених договором або законом. Спори про відшкодування заподіяної фізичній чи юридичній особі моральної (немайнової) шкоди розглядаються, зокрема: коли право на її відшкодування безпосередньо передбачено нормами Конституції або впливає з її положень; у випадках, передбачених ЦК та іншим законодавством, яке встановлює відповідальність за заподіяння моральної шкоди; при порушенні зобов'язань, які підпадають під дію Закону України «Про захист прав споживачів» чи інших законів, що регулюють такі зобов'язання і передбачають відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Статтею 4 Закону України «Про захист прав споживачів» передбачено, що споживачі під час придбання, замовлення або використання продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону. Отже, виходячи з аналізу зазначених правових норм слід дійти висновку про те, що ні чинним законодавством ні договором, укладеним ОСОБА_1 та ПАТ «Укргазбанк» не передбачено право позивача на відшкодування моральної шкоди у зв'язку з неповерненням банком грошових коштів переданих на депозит, а відтак висновки судів апеляційної та касаційної інстанцій про відмову в задоволенні позову ОСОБА_1 про відшкодування моральної шкоди з цих підстав є правильними»;

Верховний
Суд

Проблема стягнення компенсації моральної шкоди за порушення цивільно-правового договору, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено та не містять таких вказівок норми ЦК України чи іншого закону, що регулюють відповідний вид договору.

(3) у постанові Великої Палати Верховного Суду 20 березня 2019 року у справі № 761/26293/16-ц (провадження № 14-64цс19) вказано, що «Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність підстав для задоволення вимоги про стягнення моральної шкоди, оскільки відшкодування моральної шкоди у разі порушення зобов'язання (стаття 611 ЦК України) може здійснюватися виключно у випадках, що прямо передбачені законом, а також якщо умови про відшкодування передбачені укладеним договором. Відповідно до положень статей 4, 22 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі мають право на відшкодування моральної шкоди тільки в разі її заподіяння небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією у випадках, передбачених законом».

Верховний
Суд

Проблема стягнення компенсації моральної шкоди за порушення цивільно-правового договору, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено та не містять таких вказівок норми ЦК України чи іншого закону, що регулюють відповідний вид договору.

Очевидно, що різний підхід до стягнення збитків та компенсації моральної шкоди і відповідно різні умови для застосування статей ЦК України (зокрема, 22 і 23), не може розглядатися в контексті динамічного розвитку судової практики і забезпечити розумну передбачуваність судових рішень. Колегія суддів вважає, що компенсація моральної шкоди за порушення цивільно-правового договору може бути стягнута на підставі статті 23 ЦК України навіть у тих випадках, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено та не містять таких вказівок норми ЦК України чи іншого закону, що регулюють відповідний вид договору. У зв'язку з наведеним колегія суддів вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладених в раніше ухвалених рішеннях Верховного Суду України (постанова Верховного Суду України від 06 червня 2012 року у справі № 6-49цс12, постанова Верховного Суду України від 24 лютого 2016 року у справі № 6-1790цс15) та Великої Палати Верховного Суду (постанова Великої Палати Верховного Суду 20 березня 2019 року у справі № 761/26293/16-ц (провадження № 14-64цс19)).

Тому колегія суддів вважає, що очевидна необхідність формування єдиної правозастосовчої практики у спорах про стягнення компенсації моральної шкоди за порушення договору для забезпечення розумної передбачуваності судових рішень, а тому справа містить виключну правову проблему і її вирішення необхідне для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

Верховний
Суд

Проблема стягнення компенсації моральної шкоди за порушення цивільно-правового договору, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено та не містять таких вказівок норми ЦК України чи іншого закону, що регулюють відповідний вид договору.

Постанова ВП ВС від 01 вересня 2020 року у справі № 216/3521/16-ц

Висновок щодо застосування норм права

Виходячи з положень статей 16 і 23 ЦК України та змісту права на відшкодування моральної шкоди в цілому як способу захисту суб`єктивного цивільного права, компенсація моральної шкоди повинна відбуватися у будь-якому випадку її спричинення - право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди виникає внаслідок порушення права особи незалежно від наявності спеціальних норм цивільного законодавства.

Статті 4 та 22 Закону про захист прав споживачів у чинній редакції прямо передбачають право споживача на відшкодування моральної шкоди у правовідносинах між споживачами та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг.

Вирішуючи спір щодо відшкодування моральної шкоди за порушення споживчого договору, зокрема у справі про порушення банком зобов`язання з повернення вкладу, суди мають враховувати, що моральна шкода за порушення цивільно-правового договору як спосіб захисту суб`єктивного цивільного права може бути компенсована і в тому разі, якщо це прямо не передбачено законом або тим чи іншим договором, і підлягає стягненню на підставі статей 16 та 23 ЦК України і статей 4 та 22 Закону про захист прав споживачів навіть у тих випадках, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено.

Верховний
Суд

Моральна шкода в сімейних правовідносинах Постанова КЦС ВС від 21 квітня 2021 року у справі № 2-3897/10

Однак, з огляду на різноманітність суспільних відносин було б некоректним вважати, що право на відшкодування моральної шкоди у сімейних відносинах підлягає обмеженню лише вказаними у Сімейному кодексі України шістьма випадками або має бути прямо передбачено у договорі між учасниками сімейних відносин, при тому, що наприклад, у цивільних правовідносинах компенсація моральної шкоди внаслідок порушення права особи, за загальним правилом, може відбуватися у випадку її спричинення незалежно від наявності спеціальних норм (статті 16, 23 ЦК України, пункт 49 постанови Великої Палати Верховного Суду від 01 вересня 2020 року в справі № 216/3521/16-ц), а у трудових - у випадку порушення законних прав працівника, які призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя (стаття 237-1 Кодексу законів про працю України).

Обмеження права учасників сімейних відносин на відшкодування моральної шкоди лише випадками, передбаченими пунктом 6 частини другої статті 18 СК України, істотно звужує їх право на захист, і не може вважатися таким, що відповідає справедливості, добросовісності та розумності, як загальним засадам цивільного законодавства і засадам регулювання сімейних відносин (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України, частина дев'ята статті 7 СК України).

Верховний
Суд

Моральна шкода в сімейних правовідносинах Постанова КЦС ВС від 21 квітня 2021 року у справі № 2-3897/10

Крім того, Верховний Суд звертає увагу, що вказуючи на відшкодування моральної шкоди у частині третій статті 49, частині третій статті 50, частині четвертій статті 157, частині другій статті 158, частині п'ятій статті 159, частині другій статті 162 СК України законодавець передбачив, що певні діяння чи події безпосередньо тягнуть за собою обов'язок правопорушника відшкодувати моральну шкоду (статті 157, 158, 159, 162 СК України), або є підставою для її відшкодування (статті 49, 50 СК України), тобто зазначені шість випадків наведені у тексті Сімейного кодексу України не з метою виключити можливість відшкодування моральної шкоди в інших, а як такі, в яких сам факт завдання моральної шкоди відповідним правопорушенням (ухиленням від виконання договору щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків, рішення суду або органу опіки та піклування щодо участі у вихованні дитини, самочинною зміною місця проживання дитини, позбавленням репродуктивної функції) вже констатовано законом.

Отже, вказані у Сімейному кодексі України випадки (статті 49, 50, 157, 158, 159, 162 СК України) можливо розглядати як перелік діянь, що беззаперечно тягнуть за собою виникнення моральної шкоди. Натомість це не виключає можливості відшкодування такої шкоди, у разі її належного доведення, і в інших випадках порушення прав учасників сімейних відносин.

Верховний
Суд

Стягнення компенсації моральної шкоди при порушенні немайнових прав Постанова КЦС ВС від 30 січня 2019 року у справі № 308/5318/15-ц

Тлумачення частини першої статті 308 ЦК України свідчить, що, за загальним правилом, фотографія на якій зображено фізичну особу, може бути публічно показана, відтворена, розповсюджена тільки за згодою фізичної особи. Винятком є випадки, за яких: (а) фізична особа позувала авторові за плату; (б) це викликано необхідністю захисту інтересів зображеної фізичної особи або інтересів інших осіб.

Суди не встановили будь-яких із зазначених випадків, які б виключали необхідність отримання згоди від ОСОБА_1 на публічний показ, відтворення та розповсюдження фотографії з її зображенням.

У цій справі не викликає сумнівів те, що публікація фотографії позивача з іншою особою тісно переплітається зі сферою її приватного життя.

Відповідно до частини першої статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

Верховний
Суд

Стягнення компенсації моральної шкоди при порушенні немайнових прав Постанова КЦС ВС від 30 січня 2019 року у справі № 308/5318/15-ц

Європейський суд з прав людини зауважує, термін «приватне життя» є широким поняттям, що не має вичерпного визначення, і поширюється на безліч аспектів самоідентифікації людини, наприклад, на ім'я особи та зображення, і включає в себе її фізичну та психологічну цілісність. Репутація і честь людини є частиною її самоідентифікації і психологічної цілісності, а тому також охоплюються поняттям приватне життя (*BOGOMOLOVA v. RUSSIA*, № 13812/09, § 51, ЄСПЛ, 20 червня 2017 року).

У цій справі опублікована фотографія позивача не робила внеску для суспільного обговорення, оскільки позивач є приватною особою та не виконує публічних функцій. За таких обставин суд першої інстанції зробив обґрунтований висновок, що розповсюдження відповідачем фотографії із зображенням ОСОБА_1 без її згоди, шляхом розміщення у статті під назвою «Сімейний бізнес» чиновників Чопської влади у газеті «Сила народного контролю» за №2 (3) від 05 березня 2015 року, є порушенням особистих немайнових прав позивача.

Верховний
Суд

Стягнення компенсації моральної шкоди при порушенні немайнових прав Постанова КЦС ВС від 30 січня 2019 року у справі № 308/5318/15-ц

Колегія суддів відхиляє доводи касаційної скарги про те, що суд першої інстанції не врахував усіх обставин, які впливають на визначення розміру компенсації моральної шкоди.

Згідно статті 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. У статті 280 ЦК України передбачено, що якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової та (або) моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню.

Європейський суд з прав людини вказує, що оцінка моральної шкоди по своєму характеру є складним процесом, за винятком випадків коли сума компенсації встановлена законом (STANKOV v. BULGARIA, № 68490/01, § 62, ЄСПЛ, 12 липня 2007 року).

Встановивши, що позивачу заподіяна моральна шкода, суд першої інстанції, з урахуванням вимог розумності та справедливості, обґрунтовано визначив розмір грошової компенсації моральної шкоди в сумі 1 500,00 грн.

Верховний
Суд

Стягнення компенсації моральної шкоди
при стягненні заборгованості з виплати пенсії
Постанова ВП ВС від 03 липня 2019 року у справі № 750/1591/18-ц

ЄСПЛ також зазначив, що у випадках, коли йдеться про відшкодування матеріальної шкоди, національні суди мають явно кращі можливості визначати наявність такої шкоди та її розмір. Але інша ситуація коли йдеться про моральну шкоду. Існує обґрунтована і водночас спростовна презумпція, що надмірно тривале провадження даватиме підстави для відшкодування моральної шкоди (рішення у справі «Скордіно проти Італії», заява № 36813/97, пункти 203 - 204, та рішення у справі «Вассерман проти Росії», заява № 21071/05, пункт 50). Суд вважає таку презумпцію особливо незаперечною у випадку надмірної затримки у виконанні державою винесеного проти неї судового рішення, враховуючи те, що недотримання державою свого зобов'язання з повернення боргу після того, як заявник, пройшовши через судовий процес, домогся успіху, неминуче викликатиме у нього почуття розпачу (рішення від 7 травня 2002 року в справі «Бурдов проти Росії», пункт 100).

Відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ право заявника на відшкодування моральної шкоди у випадку надмірно тривалого невиконання остаточного рішення, за що держава несе відповідальність, презумується.

З огляду на зазначене Велика Палата Верховного Суду вважає обґрунтованими та справедливими висновки судів попередніх інстанцій про часткове задоволення вимоги ОСОБА_1 про стягнення на його користь моральної шкоди, оскільки судовими рішеннями, які набрали законної сили, встановлено, що відповідачем протиправно не сплачувалась пенсія, на яку позивач має право на підставі судового рішення. Підставно суд стягнув і 3 тис. грн на правову допомогу.

Верховний
Суд

Стягнення компенсації моральної шкоди при проходженні публічної служби Постанова КАС ВС від 20 травня 2020 року у справі №821/1269/17

Для відшкодування шкоди обов'язково необхідна наявність шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинно-наслідкового зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні. Аналогічна правова позиція висловлена Верховним Судом у постановках від 30.01.2018 та 20.02.2018 (справи №№ 804/2252/14, 818/1394/17 відповідно).

Суди попередніх інстанцій зазначили, що в матеріалах справи містяться копії фіскальних чеків та квитанцій про придбання медичних препаратів, датовані періодом з липня по вересень 2017 року, копії рецептів лікаря-невропатолога комунального закладу Херсонської обласної ради «Обласний кардіологічний диспансер» датовані липнем 2017 року, копії попереджень РДА адресовані ОСОБА_1 про зміну істотних умов праці, копії газет в яких опублікована інформація про те, що відносно позивача відкрито дисциплінарне провадження, в зв'язку із зверненням відділу культури до суду з позовом, які в сукупності дають підстави для висновку, що позивачу було завдано моральних страждань. Крім того, відповідно до наявних в матеріалах справи копій виписок з медичної карти стаціонарного хворого ОСОБА_1 з 14.07.2017 по 24.07.2017 та з 08.08.2017 по 17.08.2017 знаходилась на стаціонарному лікуванні в Обласному кардіологічному диспансері та в неврологічному відділенні КП Цюрупинська ЦПБ з діагнозом гіпертонічна хвороба.

За таких обставин, суди дійшли висновку про часткове задоволення вимог позивача в частині стягнення на її користь моральної шкоди в сумі 5000 грн.

Верховний
Суд

Стягнення компенсації моральної шкоди у податкових правовідносинах Постанова ВП ВС від 14 квітня 2020 року у справі № 925/1196/18

Серед іншого, звертаючись до суду, позивач стверджував про завдання йому моральних страждань та переживань унаслідок протиправних дій ДПІ щодо зупинення реєстрації його електронних документів.

Згідно із частиною першою, пунктами 2, 4 частини другої, частиною третьою статті 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що порушення особою зобов'язання призводить до приниження її ділової репутації. Тому обґрунтованими є висновки першої й апеляційної інстанцій щодо заподіяння відповідачем позивачу моральної шкоди.

Суди попередніх інстанцій, керуючись засадами розумності та виваженості, вважали за необхідне зменшити розмір заявленої до стягнення моральної шкоди до 50 000,00 грн. Велика Палата Верховного Суду погоджується з таким висновком.

Верховний
Суд

Стягнення компенсації моральної шкоди у зв'язку із ненаданням відповіді на запит щодо публічної інформації

Постанова ВП ВС від 08 квітня 2020 року
у справі № 180/1560/16-а (провадження № 11-1123апп19)

Отже, вимоги про відшкодування шкоди можуть розглядатися за правилами адміністративного судочинства, якщо такі вимоги стосуються шкоди, завданої протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень, і заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір. Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

[...]

У касаційній скарзі ОСОБА_1 вказав, що протиправними діями Виконкому йому, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 завдано моральної шкоди. Позивач вказує, що внаслідок протиправної діяльності ТОВ «Транспортна компанія «Автоград» ОСОБА_1, який є інвалідом II групи, та його неповнолітні підопічні: ОСОБА_2 та ОСОБА_3, відчувають моральні та фізичні страждання. Водночас слід зазначити, що відповіді на інформаційні звернення органом місцевого самоврядування позивачу були надані, однак оформлені неналежним чином. На цій підставі Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновком суду апеляційної інстанції щодо визнання протиправними дій Виконкому без стягнення моральної шкоди.

Також з урахуванням того, що позовні вимоги позивача в частині стягнення моральної шкоди з ТОВ «Транспортна компанія «Автоград» були задоволені частково, зокрема встановлено обов'язок відшкодувати моральну шкоду ОСОБА_1 у розмірі 5 000 грн (п'ять тисяч гривень), Велика Палата Верховного Суду вважає, що така сума моральної шкоди ґрунтується на безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні апеляційним судом всіх доказів, які є у справі, є пропорційною і справедливою та висновки суду відповідають приписам статті 24 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Верховний
Суд

Стягнення компенсації моральної шкоди у зв'язку із невиконанням органом місцевого самоврядування покладеного законом обов'язку

Постанова КАС ВС від 22 січня 2020 року у справі №560/798/16-а

Вимоги про відшкодування моральної шкоди у сумі 20 000 грн позивач пов'язував з надмірною тривалістю розгляду його заяви від 25.01.2016 про затвердження проекту землеустрою, за якою рішення не було прийнято, хоча це питання декілька разів виносилось на засідання сесії. Окрім того, тривала боротьба за свої права на отримання земельної ділянки виснажує його, завдає душевних страждань, що викликало у нього знервованість, дискомфорт, почуття безперспективності витрачених зусиль і часу, зневіру в законності дій відповідача, який є органом місцевого самоврядування. Позивач вважає, що відповідач безпідставно зволікав з прийняттям за його заявою відповідного рішення.

Відповідач пояснив, що через недостатність голосів рішення не було прийнято.

Таким чином, психологічне напруження, розчарування та незручності, що виникли внаслідок порушення органом держави чи місцевого самоврядування прав людини, навіть якщо вони не потягли вагомих наслідків у вигляді погіршення здоров'я, можуть свідчити про заподіяння їй моральної шкоди.

Верховний
Суд

Стягнення компенсації моральної шкоди у зв'язку із невиконанням органом місцевого самоврядування покладеного законом обов'язку

Постанова КАС ВС від 22 січня 2020 року у справі №560/798/16-а

Суд бере до уваги, що з витягу з протоколу 11 чергової сесії Дубровицької міської ради 7 скликання, яка відбулась 28.09.2016 вбачається, що питання про затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність гр. ОСОБА_1 було включено до порядку денного. Під час розгляду цього питання, міський голова Микульський Б.М. доповідав, що внаслідок того, що рада не може в черговий раз прийняти рішення про затвердження йому проекту землеустрою, ОСОБА_1 звернувся до суду. Доповів присутнім, що у позовній заяві ним заявлено до відшкодування моральну шкоду в розмірі 20000 грн. Незважаючи на це, рада рішення не прийняла. Така поведінка свідчить про умисну вину відповідача у правопорушенні (протиправній бездіяльності).

Зважаючи на ці обставини, Суд дійшов висновку, що негативні емоції позивача внаслідок тривалого та умисного не розгляду його звернення перебувають у причинно-наслідковому зв'язку із діями відповідача, а відтак завдали йому моральної шкоди.

[...]

Оцінюючи розмір грошового відшкодування моральної шкоди, Суд бере до уваги, що з пояснень, які позивач надав в судовому засіданні, негативні емоції, яких він зазнав внаслідок протиправної бездіяльності відповідача, не мали впливу на умови його життя, не призвели до погіршення його здібностей.

Водночас, Суд враховує умисну вину відповідача, повторюваність, тривалість порушення, поведінку депутатів, що свідчить про небажання відповідача виконати вимоги закону.

З огляду на ці обставини, вимоги розумності та справедливості, Суд дійшов висновку про відшкодування моральної шкоди у розмірі 2000 гривень.

Верховний
Суд

Стягнення компенсації моральної шкоди у трудових правовідносинах
Постанова КЦС ВС від 19 лютого 2020 року у справі № 591/4825/17

Визначаючи розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди, суди першої та апеляційної інстанцій врахували обставини справи, характер та обсяг страждань, яких зазнав позивач, характер немайнових втрат, зокрема, враховано тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану, а тому дійшли мотивованих висновків, що справедливою сумою компенсації моральних страждань є 1 000, 00 грн. Зазначені висновки судів не підлягають переоцінці Верховним Судом, оскільки виходить за межі компетенції суду касаційної інстанції, визначені статтею 400 ЦПК України.

Верховний
Суд

Одноразово чи періодичними платежами
Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 березня 2020 року в справі №
641/8857/17 (провадження № 14-514цс19)

Отже ОСОБА_1 реалізував своє законне право на відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством, яка передбачена частиною третьою статті 13 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»

Частиною п'ятою статті 23 ЦК України визначено, що моральна шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом.

Чинним законодавством і, зокрема, Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» не передбачене багаторазове відшкодування моральної шкоди за незаконне притягненням особи до кримінальної відповідальності.

Верховний
Суд

Позовна давність та вимога про стягнення компенсації моральної шкоди
Постанова ВП ВС від 23 січня 2019 року у справі № 210/2104/16-ц

Відділення Фонду стверджує, що позивач пропустив передбачений статтею 233 КЗпП України тримісячний строк для звернення до суду з позовом про вирішення трудового спору. Разом з тим згідно з пунктом 3 частини першої статті 268 ЦК України позовна давність не поширюється, зокрема, на вимогу про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я, крім випадків завдання такої шкоди внаслідок недоліків товару, що є рухомим майном, у тому числі таким, що є складовою частиною іншого рухомого чи нерухомого майна, включаючи електроенергію; на вимогу страхувальника (застрахованої особи) до страховика про здійснення страхової виплати (страхового відшкодування).

Оскільки зазначений спір стосується здійснення страхової виплати на відшкодування моральної шкоди, завданої ушкодженням здоров'я, на таку вимогу позовна давність не поширюється, а наведені у касаційній скарзі доводи про те, що до цієї вимоги застосовується передбачена у частині першій статті 233 КЗпП України спеціальна позовна давність у три місяці, є помилковими. Аналогічні висновки викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справі № 210/5258/16-ц.

Верховний
Суд

Позовна давність та вимога про стягнення компенсації
моральної шкоди при залитті квартири
Постанова КЦС ВС від 31 жовтня 2018 року в справі № 751/306/17

У частині першій статті 268 ЦК України визначено, що позовна давність не поширюється, зокрема, на вимогу, що випливає із порушення особистих немайнових прав, крім випадків, встановлених законом.

Відповідно до статті 275 ЦК України фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб. Захист особистого немайнового права здійснюється способами, встановленими главою 3 цього Кодексу.

Якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової та (або) моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню (статті 280 ЦК України).

Суди не врахували, що до вимог про відшкодування моральної шкоди позовна давність не поширюється, оскільки вони випливають із порушення особистих немайнових прав, а пропуск позовної давності за вимогами про відшкодування майнової шкоди не свідчить про відсутність моральної шкоди.

Верховний
Суд

Судовий збір та вимога про стягнення компенсації моральної шкоди
Постанова КЦС ВС від 28 листопада 2018 року в справі № 761/11472/15-ц

Ціна позову визначається сумою грошових коштів, якщо позов підлягає грошовій оцінці.

При цьому позовна вимога про відшкодування моральної шкоди є майновою вимогою, оскільки позивач її визначив у грошовому вимірі.

Доводи касаційної скарги про те, що відшкодування моральної шкоди є вимогою немайнового характеру є безпідставними, оскільки відшкодування моральної шкоди визначено сумою грошових коштів, тому заявлена ОСОБА_2 позовна вимога є майновою.

Верховний
Суд

Юрисдикція та вимога про стягнення компенсації моральної шкоди

Постанова ВП ВС від 28 квітня 2020 року в справі №607/15692/19

Відшкодування моральної (немайнової) шкоди є одним зі способів захисту цивільних прав та інтересів (пункт 9 частини другої статті 16 Цивільного кодексу України). Проте таку вимогу справді не завжди можна розглядати за правилами цивільного судочинства. Так, вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб`єкта владних повноважень або іншим порушенням прав, свобод та інтересів суб`єктів публічно-правових відносин, розглядаються адміністративним судом, якщо вони заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір. Інакше такі вимоги вирішуються судами в порядку цивільного або господарського судочинства(частина п`ята статті 21 КАС України).

За змістом позовної заяви позивач не стверджує, що моральну шкоду йому завдали дії з видання оскарженого розпорядження. Наполягає на тому, що має право на відшкодування такої шкоди за дії відповідачів, які у справі № 607/15692/19 не оскаржує. Вказує, що моральну шкоду завдали дії відповідачів, внаслідок яких він не отримав разову грошову допомогу у визначений у законодавстві строк. Стосовно такої допомоги за 2017 рік невчасність її отримання підтверджує чинне рішення Тернопільського окружного адміністративного суду від 18 жовтня 2018 року у справі № 819/1232/18.

Отже, немає підстав стверджувати, що заявлену у справі № 607/15692/19 вимогу про відшкодування моральної шкоди, завданої невчасною виплатою разової грошової допомоги за 2017 рік, треба розглядати за правилами адміністративного судочинства. Розгляд такої вимоги у справі № 607/15692/19 за правилами цивільного судочинства не позбавляє позивача права заявити в адміністративному суді вимогу про відшкодування моральної шкоди, завданої оскарженим розпорядженням, оскільки Велика Палата Верховного Суду вирішила що вимогу про визнання такого розпорядження протиправним слід розглядати за правилами адміністративного судочинства.

Верховний
Суд

Дія в часі закону щодо компенсації моральної шкоди
Постанова ОП КЦС ВС від 14 грудня 2020 року у справі № 210/2271/19

Смерть батька позивача, яка стала підставою для звернення до суду із позовом про відшкодування моральної шкоди, настала 25 липня 2001 року, тобто мала місце до 01 січня 2004 року, до набрання чинності ЦК України, а тому до спірних правовідносин слід застосовувати положення ЦК Української РСР 1963 року.

Згідно зі статтею 440-1 ЦК Української РСР моральна (немайнова) шкода, заподіяна громадянину або організації діянням іншої особи, яка порушила їх законні права, відшкодовується особою, яка заподіяла шкоду, якщо вона не доведе, що моральна шкода заподіяна не з її вини.

Верховний
Суд

Дія в часі закону щодо компенсації моральної шкоди
Постанова ОП КЦС ВС від 14 грудня 2020 року у справі № 210/2271/19

моральна шкода за наявності для цього підстав повинна виплачуватись особою, яка її заподіяла, на підставі статті 440-1 чинного на час виникнення спірних правовідносин ЦК Української РСР.

Ухвалюючи рішення про часткове задоволення позовних вимог, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, враховуючи вказані норми матеріального права, встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, дійшов обґрунтовано висновку про наявність правових підстав для покладення на КП «Кривбасводоканал» обов'язку з відшкодування позивачу, як сину загиблого внаслідок нещасного випадку на виробництві працівника відповідача, завданої моральної шкоди з підстав, визначених статтею 440-1 ЦК Української РСР.